

KONKURS NA TELEVIZIJI SARAJEVO

Prvi prilozi i emisije Dokumentarno-socijalna hronika

Televizija Sarajevo se u tom periodu tek razvijala (sredina šezdesetih) i bila velika enigma za sve koji su ulazili u taj medij, istina, osim za kadrove koji su prešli sa filma: snimatelje, reditelje, tonce, montažere, laborante. Ali, novinari i jedan broj reditelja bili su samouki. To je bilo i vrijeme kada su rijetka domaćinstva imala televizor.

Program se najčešće gledao u restoranima i kafanama, tako da se ni na taj način nije mnogo moglo naučiti.

Saopšteno mi je da sam primljen na mjesto saradnika, datum: 18. ili 19. decembra 1964. godine, s tim što je naznačeno da ću stupiti na posao 1. januara 1965, a to je značilo za desetak dana. Pitao sam glavnog urednika da li mogu narednih dana da se priključim ekipi koja snima, da malo posmatram kako to praktično izgleda. Računao sam da će biti korisno da prođem kroz neku vrstu obuke do početka samostalnog rada.

- Može, kako da ne - kazao je urednik, legendarni Iko Fogl - Evo, sutra ekipa sa novinarkom Ljiljanom Pečinović ide u Banoviće kod Tuzle da snima svečanost povodom Dana rudara, pa možeš da im se pridružiš.

U ekipi je, sjećam se, bio Ranko Stanišić, iskusni, sjajni snimatelj, koji je prešao sa filma na televiziju. Kada se ekipa okupila pred zgradom Televizije (Ulica Njegoševa), Ranko nas je pozvao da uđemo u kola.

- Novinar nije stigao? - upitao sam.

- Pa, ti si novinar! - kaže.

Kako ja?! - stajao sam uklipljen.

- Tako mi je javljeno. Rekli su mi da ćeš ti praviti tekst sa te svečanosti.

Pokušao sam da ne pokažem veliko iznenađenje i strah od tog nenadanog zadatka. Sjeli smo u kola, putovali sat-sat i po do Tuzle. Nije mi bila daleko od pameti mogućnost da je ovo što me čeka diskretno pripremljen praktični test, kako bi, ukoliko ne zadovoljim, mogli da se predomisle na vrijeme, prije mog zvaničnog stupanja na posao 1. januara. Došli smo u Banoviće, u Dom rudara. Ranko je snimio zastave na fasadi Doma. Ušli smo unutra. U toku ceremonije pravio sam bilješke. Zapisivao imena nagrađenih. U povratku sam razmišljao kako na brzinu napisati tekst i priložiti ga uz film koji se vozom šalje Televiziji Beograd, jer tada Sarajevo nije imalo svoj emisioni centar. Srećom, malo smo okasnili sa puta iz Tuzle, pa smo nerazvijen film bez mog teksta odmah predali na voz. Stanišić mi je rekao da tekst priprelim za sutra, kad će se telefaksom poslati za Beograd. Vidio sam u tome spas. Radio sam cijelu noć tekst za prilog od dva minuta. Bila je to u stvari jedna kartica kucanog teksta. Eto, uz sve moje dotadašnje iskustvo, završeni fakultet književnosti, dobre pismene radove u gimnaziji i na fakultetu, bio sam istraumirani početnik. Pisao sam, prepisivao, pisao, prepisivao, satima. Imao sam neku mašinu, kucao i prekucavao, i na kraju osvanuo pišući tu jednu stranicu. Urednik je, na sreću, bio zadovoljan. *Dobro si ovo naparavio*, rekao je. Kako i ne bih napravio, pomislih, kada sam, eh, kao profesor književnosti, na toj stranici radio cijelu noć. Očekivao sam zatim emitovanje. Pošto od poznanika nije niko imao televizor, supruga Olga i ja otišli smo na Marin Dvor u jedan restoran da gledamo Dnevnik, tada jedinstven za čitavu

Jugoslaviju. Prebiraio sam u sebi sadržaj priloga, razmišljao da li će sve biti montirano onako kako sam zamislio i sugerisao uz tekst. Već tada sama shvatao da tekst i slika treba da budu usaglašeni (slika kao ilustracija, ili, u boljem slučaju, interpretacija teksta), pa sam naveo imena nagrađenih rudara i opisao ih montažeru kako da ih prepozna i uskladi sa tekstem. Kad se na ekranu pojavio prvi kadar, uskliknuo sam:

- Eno mojih zastava!

Sve je prošlo dobro. Prisustvovao sam još nekim snimanjima i bio opušteniji, naravno. Dileme - da li će me primiti ili ne, nije ni bilo. Možda je upravo taj prvi prilog o rudarima odredio donekle moju privremenu orijentaciju. A možda je sve, ipak, bilo slučajno. Kako god, ja sam se zainteresovao za tu oblast, za sudbinu rudara, čitao o njima, informisao se. U javnosti je bila prisutna samo velika priča puna hvale, ali bez suštinskog ulaženja u nadljudske napore i surove okolnosti u kojima ti ljudi rade. Podstaknut svim tim, u rudnik sam otišao još dva-tri puta, ali ne na svečanost, nego pravo u rudarsku jamu. Bili su to odlasci u Zenicu poslije gorskih udara koji se povremeno javljaju u rudnicima. Gorski udari su neka vrsta lokalnih jamskih potresa (zemljotresa), izazvanih slijeganjem zemljišta zbog otkopavanja rude. Zenička Stara jama i Raspotočje bile su poznate po tome što su imale česte gorske udare, a bile su, uz to, i metanske jame. Nesreće su se, dakle, mogle desiti iz oba razloga. Nakon što se jednom desilo obrušavanje unutar jame Raspotočje, kada su neki rudari povrijeđeni, otišao sam u rudnik. U redakciji su me pitali da li sam spreman da idem tamo, jer su se očekivali novi i jači udari. Razmišljao sam i došao do zaključka da nemam prava da se plašim: stotine, hiljade rudara odlaze u jamu svakog dana, kako da ne odem ja, na sat ili dva?! Mada me je, istini za volju, bilo strah. Tada sam vidio, i prvi put pojmio, pravu radnu i životnu dramu rudara. Ekipu u jami je pratio inženjer. Pitao je rudare:

- Je li bio još koji udar od sinoć?

- Zanimljivo - odgovorio je rudar - evo drugi dan nije bilo nijednog.

- Pa koliko su česti udari? - pitam iznenađen tim podatkom.

- Oni su vrlo česti, ali vi vani čujete samo za one koji ostave velike posljedice, koji su katastrofalni, kad ima žrtava, a to se ne dešava tako često. Kasnije ću još nekoliko puta ići u rudnik. Kao poznavalac prilika rudara bio sam sa ekipom poslat u Kakanj, nakon što se desila najveća rudarska nesreća u istoriji jugoslovenskog rudarstva. U kakanjskoj jami su poginula 132 rudara. Krenuli smo noću. Prišli smo rudniku. Policija nije dozvoljavala da se priđe bliže hangaru u koji su, u bijelim čaršavima, unosili stradale rudare. Tada sam se prvi put susreo sa, da tako kažem, „lešinarstvom” svog poziva. Pomišljao sam kako niko nema pravo da kamerom, svjetlom, snimanjem, skrnavi tu tragediju. Ipak, u jednom trenutku postao sam svjestan da Televizija Beograd za Jugoslovensku televiziju i Evroviziju čeka aktuelni izvještaj. Dogovoreno je da me čeka specijalni mali avion koji će me sa materijalom prebaciti u Beograd. Uspjeli smo nekako da se provučemo do hangara gdje su bila smještena mrtva tijela rudara i da snimimo taj stravični prizor. U svojim prethodim predstavama računao sam da se iza garavih lica rudara, koja sam susretao i u zeničkim rudnicima, kriju ljudi kojima je teško odrediti starost, ali svakako stariji. Suprotno tome, preda mnom su se našla tijela i lica uglavnom mladih ljudi, kao tek zaspalih. Tako, inače, izgledaju oni koji stradaju od trovanja plinom, ovog puta metanom. Uglavnom, sutradan, rano ujutru, avionom smo poletjeli za Beograd. Dočekao nas je urednik informativnog programa, i prvo što me je pitao bilo je:

- Ima li na snimcima mrtvih?

- Ima - odgovorim nevoljno.

- Odlično - kaže - idite u montažu i pronađite taj dio materijala da pošaljemo za Evroviziju.

Naučio sam zasnaga da takve situacije ljudi vole da vide, bez obzira što su teške i neprijatne. Sem želje da se sačestvuje u bolu povodom tregedije, ima i neke čudne radoznalosti u čovjeku kada je tragedija u pitanju. Kroz storije o rudarima otkrivao mi se jedan tragični svijet, ali istovremeno i svijet plemenitih ljudi. U tu plemenitost ću se uvijek nanovo uvjeravati. Jer, u rudniku je kao u ratu (poznata sintagma -ratni drugovi) - čovjek je na čovjeka posebno upućen kada je riječ o pitanjima života i smrti. Znao sam da o životu rudara javnost zna malo. Samo se površno i patetično veličao njihov poziv. Došao sam tako na ideju da snimim posebnu dokumentarnu emisiju o rudarima. Bila je to moja prva dokumentarna emisija sa naslovom:

„Ljudi ispod sedam spratova”

Želio sam da gledalištu izbliza pokažem dio istine o drami i obespravljenosti nepoznatog rudarskog svijeta. Snimali smo uglavnom u Zenici i u velikom Tuzlanskom rudarskom basenu. Počeli smo od ulaska u liftove kojima se rudari spuštaju oko 400 metara u dubinu i onda kilometar-dva idu horizontalnim skućenim hodnicima do širokog čela, gdje se bušilicama, krapovima i lopatom kopa ruda, i zatim odvozi transportnom trakom prema liftu koji je vodi na površinu. Jedna od ustaljenih situacija koju smo snimili bila je prozivka rudara koji ulaze u jamu, kako bi se ustanovilo ko je došao na posao. Obavili smo, zatim, snimanje na širokom čelu i u niskim hodnicima kojima se na pojedinim dionicama moralo ići maltene četvoronoške. I sve to zagušeno ugljenom prašinom i sa malo kiseonika. Najzad smo se vratili na površinu i čekali izlazak smjene. Opet je slijedila prozivka. Na pitanje zašto se to radi, saznali smo da se mora evidentirati da li su se vratili svi oni koji su ušli u jamu. Ako se ustanovi da neko nedostaje, organizuje se potraga za nestalim, jer se može desiti da se dogodila nezgoda. Snimio sam i kako se rudari kupaju nakon izlaska iz jame i kako se, nakon što garež spadne sa njih, pojavljuju pred nama većinom mlada lica. Zabilježili smo i kako oblače civilna odijela, a ona radna, prljava i vlažna, često mokra, kače na vješalice, i posebnim lancima dižu visoko u hangaru, da bi se do sutradan osušila. Povješana rudarska odjeća, zajedno sa šlemom i čizmama, asocirala je na obješene ljude, što je simbolički blisko životnoj sudbini rudara. Sve je stvaralo jednu izuzetno mučnu sliku. Posjetili smo i jednu rudarsku porodicu i snimili njihov život u skromnosti i siromaštvu.

Sumorni sadržaj o rudarima, koje niti smo kao društvo poznavali niti ih razumijevali, završio sam snimkom spomenika poznatom rudaru Aliji Sirotanoviću, koji je bio rekorder po broju lopatom iskopanih kubika u jednoj smjeni, 152 tone. Nadmašio je poznatog ruskog rekordera, zvao se Stahanov, za nekoliko tona. I završna rečenica -

Dokle ćemo rudare uzdignuto držati samo na spomenicima?

Ta reportaža prikazana je u jugoslovenskom programu koji se tada emitovao samo na jednom kanalu. Imala je nevjerojatno veliki odjek. Sve novine, i zagrebačke i beogradske i sarajevske, pisale su o reportaži. Primjera radi, u listu „Borba”, jedan veoma ugledni kritičar napravio je prvo kraći osvrt o reportaži, a onda u nedjeljnom izdanju, u dva stupca po čitavoj dužini strane, objavio detaljnu analizu. Naravno, bio sam zadovoljan, i ono što sam pomislio bilo je - *Bože, kad mi je ovako uspjelo sa prvom dokumentarnom emisijom, šta li će tek biti sa desetom, petnaestom itd!* I druga moja reportaža o đacimapješacima jako dobro je primljena, i na Međunarodnom festivalu zastupala je Jugoslovensku televiziju (JRT). Ali, te dvije prve reportaže, ispostaviće se kasnije, ostale su među najboljima u čitavoj mojoj

novinarskoj praksi. Njihovom prijemu u gledalištu i TV kritici, vjerovatno je doprinijela i činjenica da je to bila atrakcija prve faze inaugurisanja televizijskog medija. O đacima-pješacima biće još riječi.

Isječak iz novina: *Dorđe Đurđević, kritičar „Borbe” – VRHUNSKI DOMET - RUDARI „Ljudi ispod sedam spratova”, reportaža sarajevskog TV studija. Tekst i režija: Pero Radović. Kamera: Ranko Stanišić.*

Emitovao Studio Beograd u ponedjeljak, 7. februara 1966.

Evo još jedne televizijske reportaže koja označava malo savršenstvo i koju bi valjalo ponovo emitovati! Kratka, sadržajna i dramatična priča o rudarima delovala je kao neslućeni prodor u samu srž života i stvarnosti. Odavno nije viđeno tako skladno ostvarenje, tako neposredna panorama kojom se na našim malim ekranima rečju i slikom upozorilo na jednu istinitu legendu o čoveku, radu, ljudskoj skromnosti i veličini. I sarajevskom TV studiju i Peru Radoviću i Ranku Stanišiću valja odati puno priznanje za rezultat koji su postigli a koji predstavlja vrhunske domete, primer za višestruki ugled sveukupnoj našoj televizijskoj delatnosti.

Uz kasnije opredjeljenje za oblast kulture, nastavio sam i dalje sa dokumentarnim emisijama i uvećini sa temama socijalnog karaktera. Moje opredjeljenje za socijalnu tematiku moglo je da se razvija u dva pravca. Mogao sam da budem novinar aktuelnih zbivanja, kritičar stanja u pojedinim oblastima, da u čitavom tom području socijalnih kretanja i socijalne zaštite, socijalne pravde i nepravde, izvještavam iz dana u dan informativno ili na polemičan način. Druga mogućnost bila je da radim to isto, ali na indirektan način, pokazujući složene životne situacije, ali i primjere kvalitetnih rješenja i ljude sa izraženim moralnim vrijednostima, što je u suštini isto što i kritika negativnog. Opredijelio sam se za ovo drugo. Dakle, odlučio sam se za afirmaciju kvaliteta, za afirmaciju čovjekovih vrijednosti. I to me je vodilo prema ličnostima bogatog ljudskog sadržaja. Istina, povremeno sam pravio i drugačije intonirane komentare, kao što je bio onaj o domu za djecu bez roditeljskog staranja, ili o nekim sličnim temama. Navodim nekoliko primjera koji za današnje vrijeme ne moraju biti zanimljivi, ali u vrijeme mojih početaka izlazili su iz uobičajenih šema i standarda.

I da naglasim, uvijek sam se trudio da slika govori makar koliko i riječ. Da bude bar ilustracija, ako ne i vizuelna interpretacija sadržaja. Plašim se da se o tome ni dan-danas ne vodi dovoljno računa.

Nagon čovjeka za rušenje (Vijećnica)

Tema jednog četvorominutnog filmskog priloga snimljenog za TV dnevnik (ta dužina je bila, a danas je neuobičajena), bilo je pitanje i pokušaj odgovora - šta navodi čovjeka da, bez ikakvog razloga, uništava javno ili prirodno dobro.

Sjetio sam se Narodne biblioteke i čitaonice (smještenih u sarajevskoj zgradi Vijećnice), i velikog hola, na spratu oivičenog ogradom od mekog kamena. Studenti bi tu, u pauzama učenja, stajali naslonjeni, razgovarali neobavezno, i metalnim pločicama na kojima su bili njihovi bibliotečki brojevi, urezivali u mekani naslon ograde razne znake, linije, slova, poruke. Sve je to ličilo na neke prastare zapise, na hijeroglif. Iako sam znao da je riječ o relativno bezazalenoj devastaciji, odlučio sam se da to uvrstim u temu moje storije, zato što to čine studenti, budući inženjeri - graditelji, budući profesori - vaspitači, budući pravnici - čuvari poretka.

(Kasnije će, kakve li simbolike, možda upravo neko od tih inženjera, vaspitača, sociologa, historičara, koga sve ne, biti među onima koji su na najzvjerskiji način, ubijajući Sarajevo u najnovijem ratu, granatama devestirali i zapalili Vijećnicu, simbol Sarajeva. Zajedno

sa njom, zapaljena je i biblioteka i u njoj neprocjenjivo arhivsko kulturno blago, koje je jednako pripadalo kulturi napadača i napadnutih. Televizijski snimci svjedoče da je pucano na vatrogasce kako bi ih spriječili da ugase požar.)

U komentaru sam naveo i primjer iz svog Bijelog Polja, gdje su vlasti srušile stari hotel u centru grada, da bi se neznatno proširio trotoar i sagradio novi hotel, umjesto da se sačuva stari kao karakteristična građevina jednog vremena, a da se, istovremeno, sačuva i njegova funkcija. Prostora za novi hotel nije nedostajalo. Isto tako, saobraćajnica u centru mogla se proširiti na račun manje važnih zgrada sa druge strane. Danas sam i više uvjeren da mnoga stara zdanja treba čuvati, i kod ljudi razvijati svijest o njihovom kulturološkom značenju.

Sindikata

Ozbiljnu primjedbu Saveza sindikata BiH, Televizija je dobila na račun mog mini-komentara o savjetovanju Sindikata rudarstva i industrije Jugoslavije, održanom u najturističijem i najluksuznijem mjestu, Opatiji. Naglasak je bio na tome da bi temu nekoga skupa trebalo locirati u ambijentu koji mu svojim sadržajem stvara podsticajnu atmosferu, a sa druge strane, da ta stručna rasprava doprinese rješavanju problema u određenoj industrijskoj oblasti. O rudarstvu i industriji prije bi valjalo raspravljati u Zenici, Velenju, Trepči, nego u Opatiji. Ali, praksa je bila da se povlašćeni predstavnici radničke klase ponekad razbaškare u čarima primorja.

Studentska šezdeset osma

Sjećam se posebne situacije 1968. godine. Po stažu, bio sam relativno mlad novinar. Poznato je da je to bilo vrijeme velike pobune studenata, posebno na Beogradskom univerzitetu. I šire, u Evropi. Solidan odjek bio je i u Sarajevu. Bilo je demonstracija i meteža na ulicama.

I sukoba studenata sa milicijom. Radili su i pendreci. Uzbudila se i uzbunila politička elita. Doduše, manje nego u Beogradu, no ipak, nije se znalo na šta sve to može da izađe. Bila je to prva javna pobuna u komunističkom režimu. Zahtjevi studenata - prije svega za više pravde i slobode u društvu. Novinarske ekipe poslate su da prate šta se dešava u gradu, na demonstracijama, a zatim i u različitim sredinama, u važnim preduzećima i javnim ustanovama. Meni je zapala vrlo osjetljiva sredina - Željeznička radionica za opravku lokomotiva i vagona „Vaso Miskin Crni”. Tamo su političari držali vatrene govore radničkoj klasi.

Istupio je jedan u ime Socijalističkog saveza. Govorio je kako demonstriraju destruktivni elementi, kako su podstaknuti sa Zapada, kako studenti kojima je sve potaman, koji imaju sve uslove za život i za studiranje, sad traže hljeba preko pogače. *A radnici kao što ste vi - obraćao se radnicima u Željezničkoj radionici - koji rade krvavo težak posao za nevelike pare ne bune se, za razliku od njih.*

Tim sračunato zapaljivim govorom i nekim objektivnim opaskama, mada u suštini demagoškim, izazvao je radnike. Jedan je, sjećam se, digao neku alatku uvis i uzviknuo: *Treba na tu mangupariju ići šipkama!*

Dobio je aplauz čitavog skupa. Sve smo snimali, a meni je ostalo pitanje šta da radim sa snimljenim materijalom. Još u ranom školovanju objašnjavano mi je kako su se mnoge društvene promjene dešavale najčešće u sprezi intelektualne omladine i radnika. Ali, kako sada konkretno postupiti?

Montirao sam prilog, i nijesam napisao tekst. Kad je došlo vrijeme da urednika izvijestimo šta je i kako bilo, kako smo pripremili priloge, ja sam tom čovjeku, Slobodanu Radonjiću, koji je bio pomoćnik glavnog urednika i jedna izuzetno tolerantna ličnost, nasamo rekao: *Slobodane, ja nisam napisao tekst, niti ga mogu napisati*. Ispričao sam mu kako su se stvari odvijale u Željezničkoj radionici. Predložio sam mu da emitovanje ovog priloga, ako ikako možemo, preskočimo. Pristao je. Ostao sam mu zahvalan na tome. Kada sam kasnije, i sam već urednik, bio u nekim delikatnim situacijama i kad je trebalo donijeti neku važnu odluku, često bih se sjetio tog njegovog gesta.

Priča o JOVANU ŠČEKIĆU i „Aktuelnim razgovorima” na Sarajevskom univerzitetu

I sljedeća priča vezana je za studente i Sarajevski univerzitet. Posebno iskustvo imao sam u saradnji sa tada najpoznatijim novinarom Televizije Beograd i Jugoslovenske televizije, Jovanom Ščekićem. On se učio TV novinarstvu u SAD-u, naročito o tome kako se prave aktuelne emisije. Unosio je neke novine, bio je prilično tvrd, pomalo teatralan, ali se pokazivalo da zna zanat, posebno pravila televizijskog komentatora i voditelja serioznih razgovora.

Pored ostalih, bio je autor ciklusa emisija „Aktuelni razgovori” u kojima je za goste imao najpoznatije političare Jugoslavije. U svojoj teatralnosti znao je značajnim tonom kazati da će postaviti vrlo delikatno pitanje, a onda bi se dešavalo da pita nešto najobičnije, o čemu već svi znaju odgovor. Nakon serije individualnih razgovora odlučio je da „Aktuelne razgovore” obavi kolektivno, sa profesorima i studentima u Sarajevu. Tema veoma osjetljiva - počeci nacionalizma, sedamdesetih. I u kontekstu studentskog pokreta šezdeset osme. Mene su odredili da mu budem asistent, pored ostalog i zbog mog iskustva na Univerzitetu, jer sam jedno vrijeme, prije zaposlenja na Televiziji, radio u administraciji Univerziteta. Prvo smo, u saradnji sa poznavacima društvenih prilika u zemlji, napravili spisak poželjnih učesnika u emisiji. Išli smo na dogovore, Ščekić i ja, najčešće zajedno, nekad i ja sam. Kada je na kraju htio da sumiramo rezultat, da popiše ko je sve angažovan, ko će biti prisutan i ko će učestvovati, pitao je da li smo dobili pristanak svih sa kojima na kvalitetan način možemo realizirati emisiju. Rekao sam da jesmo, osim od jednog.

- A koji je taj? - pita. Kažem da je to Milorad Ekmečić, najmlađi redovni profesor na Univerzitetu, u to vrijeme jedna izuzetno slobodoumna ličnost. Istoričar. Vrlo često je uz oduševljenje studenata na Filozofskom fakultetu, kritički govorio o devijacijama u društvu.

- A što njega nema?

- Neće, nagovarali smo ga.

- Pokušaj ponovo, i nemaš drugih obaveza nego da njega ubijediš - kazao je Ščekić.

Probao sam i uz pomoć zajedničkog prijatelja Marka Šunjića, takođe istoričara na Fakultetu. Nije se dao. Predložio sam Ekmečiću samo da prisustvuje snimanju, a da ne učestvuje, kad već ne želi. Na to mi je odgovorio:

- Znaš ti mene, ako budem prisustvovao, ja ću i govoriti.

Ubijedili smo ga, ipak.

Na samoj Tribini bilo je različitih priča, neke su bile i površne. Učestvovali su filozofi, sociolozi, istoričari. I Milorad je u jednom trenutku uzeo riječ, onako jedini bez kravate, u košulji bez sakoa, sjećam se, i rekao: - Ljudi, nisam ja pametniji od svih vas, ali čitavog svog profesionalnog

vijeka izučavam ovaj aspekt jugoslovenske i, paralelno, balkanske i svjetske istorije. Svi elementi iz ove naše priče o rađanju nacionalizma govore mi da će se to jednog dana završiti rijekom krvi, ukoliko se stvari radikalno ne izmijene.

Neočekivano, prejaka riječ. Nastalo je komešanje, tišina, bilo je nekog gundanja. Kaže:

- Dobro, dobro, objasniću ja vama.

I on stane da objašnjava neke procese u pojedinim državama koji su vodili ka krvavim završecima. Time je izazvao polemiku, snimljen je jako bogat sadržaj te večeri, i kada se završilo snimanje, Šćekić me pita:

- Imamo li emisiju?

- Imamo, pod jednim uslovom, da zadržiš suštinu koju je Milorad izrekao - kažem mu.

I on je to stvarno i uradio. Emisija je odjeknula u političkoj javnosti kao bomba. Na sve strane je citiran i u jednom dijelu medija negiran stav Ekmečića.

Dvadeset godina kasnije desiće se čudne stvari.

Taj i takav Milorad Ekmečić, slobodoljubiv i demokrata, antinacionalista, što je pokazao stavom i u ovoj debati, priključio se devedesetih srpskom nacionalističkom pokretu Radovana Karadžića. Izjaviće na jednom skupu srpskih intelektualaca u Sarajevu kako su Srbi u Radovanu Karadžiću prvi put u Bosni dobili pravog vođu. Do danas mi nije jasno kako se toliki preokret dogodio u glavi tog čovjeka, tada već akademika.

Jedino u čemu sam našao, ne opravdanje, nego eventualno objašnjenje, jeste činjenica da on potiče iz jednog malog mjesta, Prebilovci kod Čapljine u Hercegovini. Bio je jedno od rijetke djece koja su preživjela ustaški pogrom. Ljudi su pobijeni, a kuće, pa i crkva i groblje srušeni sa zemljom.

Da li je na površinu izbilo potisnuto sjećanje na strahote iz djetinjstva i nadvladalo objektivno silni Ekmečićev intelekt? Možda će taj meni nekada bliski čovjek, ako slučajno ovo pročita, pripisati ovu pretpostavku mojoj neukosti. Neka.

MAJKICA

Jedna storija koju sam snimio prve ili druge godine mog rada na televiziji, zvala se „Majkica”. Bila je to emisija sa ženom koja je tragala za djecom izgubljenom u Drugom svjetskom ratu. Zvali su je Majkica. Njena plemenita misija spajala je djecu sa njihovim davno izgubljenim roditeljima. Bila je prilično uspješna u ovome. Ovoga puta vjerovala je da će se poslije dugo godina sastati jedan otac i jedan sin.

Kamera je propratila formalno pozdravljanje dva stranca – mladića od dvadesetak godina koji je u studio došao sa svojom pomajkom, i jednog starijeg čovjeka sa sela.

Majkica je postavljala pitanja po svojoj metodi. Iako je ga je sudbina odvojila od roditeljskog doma kad je imao četiri godine, mladić se svega sjećao - i izgleda kreveta, i ognjišta, i velike jabuke ispred kuće. Svaki od tih detalja čovjek sa sela, pretpostavljeni otac je potvrđivao.

Bio je vidno uzbuđen:

- Pa ti se sjećaš skoro svega!

Zanesen odmotavanjem tog dalekog filma, mladić je uzviknuo:

- Sjećam se i majke kako je ložila vatru, i kako se nadnosila nad ognjištem kad je stavljala i skidala s vatre lonac u kojemu se kuvala hrana. Skoro da bih se sjetio i njenog lika, ako bih je vidio. Zapamtio sam ga! Majkica i starac su se samo značajno pogledali. Tek kasnije će saznati da mu je majka stradala u ratu.

Ovoga časa sreća je blistala na sva tri lica, na licima oca i sina jer su se pouzdano našli, na licu Majkice, zbog još jednog uspjeha. Pomalo spontano, pomalo podstaknuti tom novom situacijom, ćutali su u dugom zagrljaju jedno vrijeme.

Kamera je zabilježila atmosferu natopljenu najdubljim emocijama.

Jedino se sa lica mladićeve pomajke ćitala tuga.

Ali, otac je razbio njen strah:

- Majkica mi je rekla da ti je fino u porodici koja te je primila. Mi ćemo im biti vječno zahvalni. Imaš posao. Ćuvaj to. Jer, kod nas na selu velika je nemaština, teško se živi od poljoprivrede. A mi ćemo se viđati. Ti ćeš dolaziti kod nas, i mi kod vas.

Radosno nalaženje i sjedinjavanje porodice zahvaljujući Majkici, ženi neumorne vjere i energije. I mene je ovaj slučaj kasnije usmjerio na probleme djece bez roditeljskog staranja, smještene u Domu „Ljubica Ivezić“, danas Dom „Bjelave“ u Sarajevu.

Dječji dom „Ljubica Ivezić“, kasnije nazvan Dječji dom „Bjelave“

Prića o Majkici me je podstakla da obratim pažnju na djecu bez roditeljskog staranja, na izgubljenu ili djecu napuštenu iz razlićitih razloga. Snimio sam jednu dokumentarnu emisiju o njima. Građani Sarajeva znali su za ovaj Dom, prije svega zbog loših uslova u kojima su boravili njegovi šticećnici. Dugo su se vodili razgovori u Sarajevu kako da se poboljšaju uslovi za tu djecu. Da li izgradnjom nove zgrade Doma? Za sve to našlo se mjesta u emisiji. Objašnjeno mi je da se jedan broj te djece usvaja, neka dobiju smještaj u porodicama kojima se za naknadu pruža određena finansijska pomoć. Zovu ih hraniteljske porodice. Postojala je i mogućnost da pojedine porodice uzmu neko dijete jedan ili dva dana u sedmici, da ih sa sobom povedu na vikend, tako da šticećnik Doma osjeti nešto od topline porodićnog ambijenta. U vrijeme snimanja te emisije primjetio sam da mi se jedan bledunjavi dječak stalno približava, prislanja se uza me na način kao da traži zaštitu. Kasnije sam saznao da ima i smetnje u razvoju. Saznaću i da su ga maltretirali stariji šticećnici Doma, a ja sam mu djelovao kao neko sa autoritetom, što je mogao zaključiti po tome kako su se prema meni i ekipi odnosile straješine i vaspitaći u domu. Supruga i ja smo se u međuvremenu dogovorili da tog krhkog dječaka, Dragan se zvao, povedemo sa sobom tokom vikenda. Konaćio je kod nas prije polaska u vikendicu. Teško se snalazio u stanu, u porodici.

Društvo su mu, osim nas dvoje, ćinila i naša dva sina. Bili su nešto stariji od njega. Probali smo da napravimo atmosferu u kojoj će se opustiti. Ponudili smo mu, pored jela, i ćokoladu, i malu sumu novca da u prodavnici uzme šta želi. Sjećam se da novac nije stavio u džep, nego ga je hitro sakrio pod jastuk. Pokazivao je strah sa kojim je živio u Domu - da mu neko može oteti stvar do koje mu je stalo. Uzalud smo mu objašnjavali da mu od nas ne prijeti opasnost. Ipak, malopomalo počeo se prilagođavati novoj atmosferi. Bio je sa nama dva vikenda. Vidljivo se navikavao na nas i mi na njega. Mogao je imati šest ili sedam godina. Ponašao se uvijek poslušno i pažljivo. Spavao je sa prstom u ustima i ljuljao glavu na jastuku da bi se lakše uspavao.

Međutim, pri sagledavanju režima našeg porodićnog života, s obzirom na moje odlaske na teren i ćestu zauzetost i tokom vikenda, kroz razgovor sa Draganovom vaspitaćicom došli smo do zaključka da ti uslovi nijesu povoljno rješeno za njega. Ako bi se druženje nastavilo samo u vikendima kad sam ja bio slobodan, rastanak bi bio neminovan, ali, na kraju, za njega sve teži. I, na žalost našu, a vjerovatno i na žalost tog dječaka, kontakt sa Draganom nije se nastavio. Ostalo je pitanje do danas - jesmo li pogriješili?

U svakom slučaju, problematika vezana za dječji dom nije me napuštala, tako da sam se u ciklusu kontakt-emisija koje sam vodio iz studija, vraćao povremeno temi djece bez roditeljskog staranja. Direktno u program javljali su se mnogi ljudi prenoseći različita iskustva. Pokazalo se da mogu da nastanu i ozbiljni problemi u odnosima između usvojitelja i usvojenog djeteta. Posebno je bilo važno pitanje da li djetetu koje je usvojeno kazati istinu, i kada mu je kazati. Mnogi usvojitelji su tu istinu krili od djece, sve dok ona neminovno nisu saznala, često i u zrelijoj dobi. Tada je dolazilo do velikih lomova, pa i do potpunih razlaza između usvojitelja i usvojenika. Jer usvojenici u zrelijoj dobi nijesu mogli da prekonoc savladaju spoznaju o novom identitetu.

Stručne osobe iz ove oblasti su se zalagale za istinu, počev od prvih kontakata usvojitelja i usvojene osobe. Sjećam se učešća direktorice jednog od domova za nezbrinutu djecu u Beogradu, psihijatrica, koja je na ovo pitanje odgovorila na sljedeći način:

- Praksa i nauka su pokazale da djetetu treba reći istinu od trenutka kada je ono usvojeno, i stalno mu je dodatno objašnjavati kako se vremenom bude razvijalo. Najbolje je da navedem slučaj koji često prenosim onima što usvajaju djecu.

Žena koja je usvojila dijete još kao bebu, stalno, i u vrijeme dok ju je povijala, ponavljala je: Ja te nijesam rodila, ali sam ja tvoja majka. Dijete odrasta sa tom informacijom i, kako biva svjesnije i zrelije, sve više je zainteresovano da mu se dalje objašnjava šta u osnovi znači njegov status. Tako odrasta sa realnom svijesću o sebi, izgrađujući bliskost sa usvojiteljima.

Čak i u situaciji da jednog dana dijete pokaže želju da upozna svoje biološke roditelje, treba mu u tome pomoći, bez straha da će ga usvojitelji izgubiti. Uostalom, bliskost koja se među članovima porodice izgrađuje, važnija je od formalnog značenja narodne *Krv je krv, krv nije voda*.

Dječji dom „Ljubica Ivezić”, komentar

I dalje su me putevi doveli u vezu sa djecom bez roditeljskog staranja. Ovoga puta riječ je bila o izgradnji Dječjeg doma „Ljubica Ivezić” na Bjelavama. Gradske vlasti manupulisale su tim projektom.

U samodoprinosu za izgradnju Sarajeva dva puta su unosile u program samodoprinosa i izgradnju nove zgrade Doma, kao srceparajući mamac za izjašnjavanje građana, i nakon što bi program bio izglasan, izgradnju Doma bi izostavili. Kada je to ponovo učinjeno, napravio sam komentar za centralni TV Dnevnik o Domu i samodoprinosu. Optužio sam gradske vlasti za obmanu građana na najosjetljivijoj temi... I već sutradan uslijedile su mnoge reakcije. (Danas, 2014. godine, napasti vlast nije neobično, tada je bilo.) Intervenirali su iz Skupštine Grada i po dogovoru sa glavnim urednikom, otišao sam na razgovor. Primio me je potpredsjednik Grada i krenuo da navodi objektivne razloge za izostavljanje gradnje Doma, i da je nekorektno bilo grubo napasti Skupštinu Grada. Bio sam odlučan u odbrani stava. Na kraju, videći da je ostao bez argumenata, moj sagovornik me je pitao:

- Molim te, bi li mi rekao iskreno ko stoji iza tebe u tome komentaru? (I danas, priznaćete, da bi se nešto ostvarilo, neko mora da stoji iza nečega ili nekoga.)

Umalo sam rekao da iza mene ne stoji niko, kao što zaista niko nije ni stajao. Uspio sam da se zaustavim na vrijeme i da ne kažem istinu - da niko ne stoji iza tog komentara. Ostavio sam ga u uvjerenju da je taj „neko” neki jak političar ili neki politički forum. Sa osmijehom sam mu rekao:

- Je li bitnije da li neko stoji i ko stoji iza mene, nego da li je li u pitanju istina?! A za istinu se zna gdje stoji - u nekorektnom stavu Grada.

I istina koja je uslijedila je sljedeća: u redefiniciji programa referendumu našla se i izgradnja Dječjeg doma. Nije to, naravno, bilo zbog moje moći, nego zbog moći medija Televizije koja je i tada, jednako kao danas, pokazivala svoj uticaj na život, pozitivan koliko i negativan.

Kad gledaoci ponekad kažu „rekla je televizija“, onda to ima svoju težinu. Zgradu novog doma sa imenom Dom „Bjelave“ snimio sam i 1997. godine kao sekvencu u dokumentarnom filmu „Sarajevo poslije rata“. Smješten je, inače, u mirnom periferijskom naselju Sarajeva. Granatiran je, iako se znalo ko tamo stanuje.

Uz priču o Domu , sjećanje na jednog dječaka

Kad sam za vrijeme posljednjeg rata snimao ciklus emisija o izbjeglicama u Crnoj Gori, još jednom sam se sreo sa temom vezanom za Dom „Bjelave“. Saznao sam da je dio djece iz Doma prebačen u Crnu Goru i smješten u Medicinskom institutu Igalo kod Herceg Novog. Otišao sam i o toj djeci (bilo ih je petnaestak) napravio jednu TV storiju. Djeca su, u stvari, iz sarajevskog Doma poslata u različite pravce. Osim u Crnu Goru, neka su otišla u Hrvatsku i Srbiju. A neka su, sudeći po jednom dokumentarnom filmu, poslata u Italiju. Čule su se različite priče o toj djeci upućenoj u Italiju, poput one da ih je preuzela Katolička crkva i prevela ih u katoličanstvo bez ičije saglasnosti.

Međutim, kolega iz Televizije Sarajevo poslao mi je dokumentarni film koji je pokazivao upravo suprotno - djeca su bila dobro smještena i lijepo primljena. Zadržala su svoja imena i prezimena, kasnije su formirala porodice, stupivši u brak sa nekim od domicilnog stanovništva ili međusobno.

Tako je rat rasuo dio stanovnika Doma na Bjelavama, a poslije rata dobio je nove stanovnike. Nekadašnji njegovi stanovnici odavno su odrasli ljudi.

Nijesam ništa saznao o sudbini onog dječaka Dragana koji mi je prišao na snimanju emisije o Domu i sa kojim se moja porodica jedno vrijeme družila. Šta li je bilo sa njim - uzalud ponekad razmišljamo jesmo li mu mogli više pomoći.